

VÖLGYESI ORSOLYA

Fáy András, Pest vármegye követe
az 1832–36. évi országgyűlésen*

1834-ben több liberális követ – így a békési Novák Antal¹ és a tolnai Csapó Dániel² is – távozott az országgyűlésből, az év végén pedig a Szatmár megyét képviselő Kölcsey Ferenc és Eötvös Mihály mondott le lelkiismereti okokból mandátumáról. Néhány esetben azonban sikerült elérni, hogy a kormánypárti követek helyére ellenzéki politikust válasszanak meg: a temesi Császár Sándort³ Kövér János,⁴ a zempléni Dókus Lászlót⁵ Lónyay Gábor váltotta, 1835 szeptemberében pedig Pest megye küldött új követet a diétára Fáy András személyében.⁶ A megye addigi második követe, Péchy Ferenc ugyanis kormánypárti felszólalásai – s mint ahogy a róla szóló titkos jelentés fogalmazott – heves és fennhéjázó viselkedése miatt is elvesztette küldői bizalmát. Ráadásul megromlott a viszonya követtársával, Dubraviczky Simon első alispánnal is, aki ekkor mint mérsékelt ellenzéki politikus komoly befolyással és tekintéllyel bírt a megyében és az országgyűlésben is. Kölcsey

Ferenc *Országgyűlési Naplójában* a következőket írta róla: „... Dubraviczky; értelmes, jó kedvű, és ritka egyenességű férfi, ki a maga nehéz állásában, mint a nádor megyéjének alispánya és követe, s mint az oppositio egyik nevezetes tagja, már két országgyűlésen közbizodalomra érdemesült.”⁷

Az augusztus 25-i Pest megyei, évnegyedes közgyűlésen gróf Ráday Gedeon közvetlenül a június 30-i követjelentés felolvasása után kezdeményezte Péchy visszahívását, miután kiderült, hogy a két követ különbözőképpen adta vissza a Bars megyét képviselő Balogh Jánosnak a június 22-i országos ülésen elhangzott szavait, melyekért egyébként a politikust a kormányzat perbe fogta. Földváry Gábor másodalispánnak sikerült elérnie, hogy a rendek ne azonnal döntsenek, így szeptember 9-re rendkívüli közgyűlést hívott össze, ahol Péchy, látva a kialakult, számára igen kedvezőtlen hangulatot, benyújtotta a már előre megírt lemondó levelét.⁸

* A dolgozat a K 116 166 számú, *A magyarországi rendiség politikai kultúrája (1526–1848)* című OTKA pályázat támogatásával készült.

¹ Novák Antal (1797–1843) Békés vármegye főjegyzője, második, majd első követe 1834 júniusáig.

² Csapó Dániel (1778–1844) Tolna megye első követe és első alispánja.

³ Császár Sándor (1789–1850) Temes vármegye első alispánja és 1834 áprilisáig első követe.

⁴ Kövér János (1798–1866) Temes vármegye főszolgabírája, Császár Sándort váltja a követi tisztségben.

⁵ Dókus László (1775–1858) Zemplén megye első alispánja és országgyűlési követe 1835 márciusáig.

⁶ Péchy visszahívásáról lásd bővebben: Völgyesi 2000.

⁷ Kölcsey I.: 152.

⁸ A Péchy visszahívására vonatkozó iratokat lásd itt: MNL OL, N 119 Takács Sándor hagyatéka. Fasc. 6. 463–486., valamint Fasc. 47. 6948. Ez utóbbi szerint a megyében a „jóérzűletűek” szeretnék volna elérni, hogy Péchy még a visszahívás előtt nyújtsa be a közgyűlésnek a lemondását, de ő eredetileg inkább a mártírságot vállalta volna, hogy ez által érdemeket szerezzen a kormánynál.

A Temes, de leginkább a Pest megyében történtek nagyon kellemetlenül érintették a kormányzatot, hiszen joggal lehetett tartani attól, hogy ezt követően más megyék is visszahívhatják kormánypárti követeiket, így a hírek szerint számítani lehetett arra, hogy a Fejér megyei Szluha Imre,⁹ az Arad megyei Aczél Antal,¹⁰ az esztergomi Andrássy József,¹¹ a nyitrai Ocskay Ignác¹² és a tornai Ragályi Tamás¹³ is hasonló sorsra jut.¹⁴ A kormányzat a rendelkezésére álló rövid idő alatt komoly erőfeszítéseket tett Péchy visszahívásának megakadályozására, felmerült a közvetlen beavatkozás lehetősége is, de gróf Reviczky Ádám kancellár végül ezt elvetette. Ugyanakkor Reviczky levélben fordult gróf Nádasdy Ferenc váci püspökhöz és Klobusiczky Péter kalocsai érsekhez a katolikus papság támogatását kérve, a korábbi személynökön, Mérey Sándoron keresztül pedig annak testvérét, Mérey László táblabíró, továbbá Szilassy József és Lónyay János helytartótanácsi tanácsosokat kívánta megnyerni az ügynek, mivel mindhárman rendelkeztek némi befolyással a megyében. A kancellár elnöki levélben fordult Keglevich Gáborhoz, Nógrád megye főispánjához, a *Magyar Királyi Kamara* alelnökéhez is. József nádor gróf Széchenyi Istvánnak írt ez ügyben,¹⁵ akit egyébként Földváry Gábor másodalispán mint Pest megye táblabíráját meghívott a Péchy ügyében tartott, szeptember 8-i konferenciára is.¹⁶

A rendek másnap, azaz szeptember 9-én közfelkiáltással Fáy Andrást választották meg országgyűlési követté, ő azonban egészségi állapotára és otthoni viszonyaira hivatkozva először nem akarta elfogadni a megbízatást, végül azonban igent mondott, s elvállalta a követséget. A tekintélyes közne-

mesi családból származó, református vallású Fáy hivatali pályáját 1810-ben kezdte, mikor is a pesti járás második alszolgabírája lett, 1812-től pedig a váci járásban viselte ugyancsak az alszolgabírói hivatalt, amiről 1818-ban lemondott. Ugyanebben az évben Pest vármegye táblabírája lett. Bár ettől fogva hivatalt nem viselt, mégis fontos szerepet játszott a helyi közéletben, s az 1830-as években a „középponti vármegye” egyik legtekintélyesebb ellenzéki politikusa vá vált. 1830-ban a megye az elhunyt Kisfaludy Károly hagyatékának gondnokává nevezte ki, 1831. január 20-án tagja lett a rendszeres bizottsági munkálatokat (az ún. operátumokat) felülvizsgáló grémiumnak,¹⁷ 1832-ben beválasztották a magyar nyelv ügyében kiküldött bizottságba, 1830 és 1840 között részt vett a megyei követutasítást kidolgozó választmány, 1836-tól pedig a *Marczibányi-alapítvány* munkájában. 1833–34-ben szintén a megye megbízásából Döbrentei Gáborral együtt a budai *Várszínház* társigazgatójaként is tevékenykedett. Követté választásakor az *Akadémia* tiszteletbeli tagja és országosan ismert író volt, 1833-ban *A Bélyek háza* című regénye a *Magyar Tudós Társaság* legrangosabb és legkomolyabb anyagi juttatással járó elismerését, az akadémiai nagyjutalmat nyerte el.¹⁸

Fáy András megválasztása után az 1790. évi követi eskü szövegét mondva tette le a hitet a rendek előtt, ez egyébként az elmúlt időben nem volt szokás a megyében, úgyhogy a főjegyzőnek ott helyben kellett az eskü szövegét latinról magyarra lefordítani. Minden bizonnyal Péchy magatartása is nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a megye fontosnak tartotta az eskütételt, hiszen a már idézett titkos jelentés szerint a követ szélsőségesen ellenzékiből vált

⁹ Szluha Imre (?–?) Fejér vármegye főszolgabírája, 1833 augusztusától országgyűlési követe.

¹⁰ Aczél Antal (1789–1868) táblabíró, Arad vármegye első követe.

¹¹ Andrássy József (1806–1852) Esztergom megye második követe és főügyésze.

¹² Ocskay Ignác (?–?) Nyitra megye első alispánja és első követe.

¹³ Ragályi Tamás (1785–1849) 1825/27-ben és 1830-ban Borsod, 1833-tól Torna vármegye követe.

¹⁴ Lásd erről: MNL OL, N 119 Fasc. 47. 6991.

¹⁵ „Erhalte ich des E[rz] H[erzog] Palatin eigenhändigem Brief wegen Péchy” (Széchenyi IV.: 599.).

¹⁶ Széchenyi IV.: 601.

¹⁷ Az ellenzéki szellemű Pest megyei operátumokról lásd: Völgyesi 2002: 29–60.

¹⁸ Szalisznyó 2015: 42–43.

szélsőségesen kormánypártivá, pálfordulása mögött pedig vélhetően saját hasznának keresése húzódtott meg. Az eskü szövege többek között a következőket tartalmazta: „Továbbá fogadom, hogy az 1649. esztendei 44. törvénycikkely tartalma szerint semminemű hivatalt, tisztséget, kedvezéseket és adományokat, vagy ezeknek jeleit, amelyek ország gyűlése alatt ennek tekintetéből vagy adatnának, vagy ajánlatnának, és az országgyűlés végével pedig valósággal teljesítenék; a rendek megegyezése nélkül el nem fogadok: magamat mindenekben küldőim által adandó utasításokhoz alkalmaztatom, szóval sem világosan, sem egyetértőleg, az ország jussai, szabadságai és praerogatívái és nyerendő utasításaim ellen sem tanácsom, sem szavazásom, semmi egyéb mód által nem teszek, és mindezekre nézve, melyeket itten hittelt fogadok, semminemű elmebéli visszatartással avagy kétes értelműséggel nem élek. Isten engem úgy segítjen.”¹⁹ Egy évvel később, 1836 augusztusában, tehát már a diéta befejezése után a Pest megyei közgyűlés Patay József táblabíró indítványára úgy döntött, a követek a jövőben esküdjenek meg arra is, hogy az országgyűlés berekesztésétől számított 6 évig semmilyen királyi kinevezéstől függő hivatalt, címet vagy egyéb megkülönböztetést nem fogadnak el.²⁰ Az előző országgyűlések tapasztalatai azt mutatták ugyanis, hogy a kormányzat az ellenzék soraiból igyekezett minél több tehetséges embert hivatalokkal és címekkel megnyerni, s az oppozíciótól eltávolítani. Ez történt az 1825/27. évi országgyűlés meghatározó szereplőivel, a Somogy megyei Somssich Pongráccal, a Pozsony megyei Bartal Györggyel és a Bars megyei Platthy Mihállyal vagy 1830 után a bihari Sombory Imrével; az 1832/36-os

országgyűlés alatt, illetve utána pedig többek között a vasi Niczky Jánossal és a tornai Ragályi Tamással.

Fáy Pozsonyba érkezése után a szeptember 24-i kerületi ülésen jelent meg első alkalommal, először pedig szeptember 28-án szólalt meg, mikor is a nemesek kezén lévő jobbágytelkek után fizetendő közterhek meghatározása volt napirenden. Beszédében kitért arra, hogy az elfogadott végzések nagy vonalakban megegyeznek követi utasításával, ugyanakkor jelezte, ő maga jobban szeretne volna, ha a szóban forgó nemesek adó fizetésére nem kényszerítették volna. Beszédében azt javasolta, hogy a jobbágytelken ülő s így adó alá vetett nemesek a jövőben a nemesi felkelés kötelezettségén kívül minden egyéb nemesi terhektől mentesüljenek, mindenekelőtt a subsidiumok fizetésétől. Mindezt a következőképpen magyarázta: „Ő a nemességet ekkorig alkotmányos létünk egyedüli bástyájának tekinti, s nagyon kételkedik, ha jó számolás lett légyen é a nemesek egyesületét közfalak felállításával gyengíteni akkor, midőn új urbérben indítványba hozott erkölcsi engedélyek (nem ezen táblának hibája miatt) elesvén a nép tömege tőlünk inkább eltávolítatott, mintsem közelítenék.”²¹ Éppen ezért azt szeretne volna elérni, hogy a jobbágytelteken ülő nemesek esetében a terhek növelése és könnyítése együttesen jelenjen meg a törvényalkotásban. Deák úgy vélte, az indítványt csak abban az értelemben lehet támogatni, hogy azon javakból, melyek után a jobbágytelken ülő nemes közadót fizet, nemesi terhet viselni már nem köteles, minden más vagyona után azonban igen. A többség egyetértett Deák értelmezésével, s Pest vármegye követének javaslatáról külön szavazást nem tartott szükségesnek.²²

¹⁹ MNL OL, N 22 Regnicolaris Levéltár. Archivum palatinale secretum archiducis Josephi. Extraserialia diaetae Posoniensis. 1835: LXXXIX.

²⁰ Ez alkalommal Fáy is felszólalt, szavait Kossuth tudósítása a következőképpen foglalta össze: „Igaz ugyan, úgymond, hogy nemzet és kormány érdekének egynek kellene lenni mindenkor, de fájdalom ez gyakorlatban sokszor nem így áll, s innen van, hogy alkotmányos Nemzet képviselői a kormánnyal gyakran súrlódásba jönnek. Igyekezni kell tehát őket független állásra emelni, s az embert saját gyarlóságának kísértéseitől megóvni. Egyébiránt is a követőség olly szép, olly fényes nemzeti ajándék, hogy általa még a dicsvágy is ki lehet a legfensőbb polczig elégitve.” (KLÖM VI.: 741–742.)

²¹ KLÖM V.: 94. Lásd még: MNL OL, N 119 Fasc. 47. 6962.

²² Az ülésről bővebben: KLÖM V.: 93–94.

Fáy András tehát az országgyűlési tanácskozá-
sok utolsó szakaszában kapcsolódott be a munkába,
mikor is a figyelem középpontjában kétségkívül báró
Wesselényi Miklós és Balogh János perbefogása, s
ezzel összefüggésben a szólásszabadság sérelme állt.
Ebben az időben került a napirendre a békési sére-
lem ügye is, amelyet a megye követe, Csepcsányi
Tamás terjesztett elő még a szeptember 14-i kerü-
leti ülésen. Békés megye ugyanis 1835. február 3-i
nemesi közgyűlésén fogadta el azt a körlevelet, amely a
többi törvényhatóságot a fontos reformjavaslatokat
tartalmazó, ám az alsótáblán jórészt a kormányzat
beavatkozásának köszönhetően 1834 decemberé-
ben kisebbségbe kerülő, úrbéri 5. és 8. törvénycikk
mielőbbi napirendre tűzésére szólította fel. A kor-
mányzat azonban feltartóztatta a körlevelet, s kirá-
lyi biztost küldött a megyébe, hogy megállapítsa,
kik a felelősök a veszélyesnek tartott dokumentum
megszületéséért. Deák Ferenc ugyancsak a szept-
ember 14-i kerületi ülésen – összhangban Békés
álláspontjával – négy pontban foglalta össze az el-
küldendő felirat tartalmát: törvénytelen volt, hogy
a megye határozata miatt egyes tagokat vettek vizs-
gálat alá; törvénytelen volt a főispán személyének
megkerülése és mellőzése, valamint maga a királyi
biztosi vizsgálat is; további sérelem, hogy a május
1-i királyi leiratban a megyét lázítással vádolták,
„amiből az következne, hogy rabszolgailag simul-
jon az ország a kormány tetszésének alája, mert aki
jónak tartja és sürgeti, mit ő elvetett, vagy el nem
fogadott, lázítás vádjával bélyegeztetik” – a fő sére-
lem azonban a megyék levelezésének korlátozása.
„Ez alkotmányos létünkbe olly mélyen bevág, hogy
azt a leghathatósb ellenzéssel nem venni nem lehet”
– zárta a felsorolást Deák.²³

Fáy első nagy beszédét az október 12-i orszá-
gos ülésen mondta el a békési sérelem tárgyában,
miután Somssich Pongrác személynök azt kérte a
rendektől, hogy álljanak el a felirat küldésétől. Pest
megye követe felszólalásában mindenekelelt kijel-
lentette: „A magyar nemzet szabadnak vallja magát,
s szép ősi alkotmánya jogot is ad neki ezen neve-
zethez. Mert ha valódi szabadság lelke nem kívált-
ságokban, hanem abban áll: hogy ön törvényhozó

testünk által alkotott törvények szerint kormányoz-
tassunk, szépen biztosítja ez eránt a magyar nemze-
tet az 1791. 12. t. cz.²⁴ Hogy törvényei a végrehajtó
hatalom önkényes magyarázata alá nem esnek, ez
íránt minden magyar fejedelem kötelezést tesz a
maga koronázási diplomájában ezen szókkal: *prout
super eorum usu et intellectu diaetaliter conventum
fuerit.*” Fáy tehát először az alkotmány szabadságáról
és az azt biztosító törvényekről beszélt, majd meg-
különböztetve a személy és vagyon szabadságát a
szellemi szabadságtól, így fogalmazott: „Személyi
és vagyoni szabadságát a magyarnak tiszta szavu
honi törvények, szellemi szabadságát pedig alkot-
mánya rendszerének szelleme, s hol törvényei szól-
lani ne talán feleslegesnek tarták a természet örök,
és kiolthatlan törvényei őrzik, s így valóban sza-
badnak vallhatja a magyar nemzet magát.” A bé-
kési történéseket a „szellemi szabadság sérelmeinek
legnagyobbiká”-nak nevezte, mivel itt egy erkölcsi
test, egy municipium alkotmányos jogai sérültek:
„Egy törvényhatóságnak, melly állásánál fogva egyik
védbástyája alkotmányunknak, közgyűlésén hozott
végzését egyes véleményekre oszlatni fel, a közönsé-
gesnek összes akaratjáért egyeseket kivánni felelő-
sökké tenni, a részeket külön egészekké alkotni, hogy
az érdekek ne egyesülhessenek, oly neme a politikai
tacticának, melly a megosztás elvénél fogva fedetlen
hagyja az önkény ellen minden alkotmányos sza-
badságainkat. Mert ha egy törvényhatóságot csak
mint elszigetelt külön egészt szabad tekintenünk,
nem mint közczélra munkálló részét a hazának, hová
fog maradni a közügy, a közérdek?” Fáy a békési sé-
relmet összhangban az ellenzék álláspontjával a szó-
lásszabadság sérelmének tekintette: „Polgári tisztünk
megyék és diaeták gyűlésein szabadon nyilatkozunk
parancsol; de önkény szabja ki a határvonalakat
nyilatkozásaink elébe, s mi nem tudva, nem ismerve
azokat, minthogy törvényeink e részben világitó

²³ KLÖM V.: 63.

²⁴ Némileg hasonló fordulattal élt 1833. szeptember 2-i
felszólalásában Kölcsey, aki azt mondta, nem a Wer-
bóczy I:9. cím vagy az Aranybulla teszi a nemzetet.
(Kölcsey III.: 126.)

fáklyát vagy nem gyújtottak, vagy gyújtani feleslegesnek tartották, kétségesen bolyongunk a mélység körül.”²⁵

Miután a felsőtábla ismételten megakadályozta a szőlásszabadság sérelmét tárgyaló felirat felküldését, Fáy 1835. október 31-i felszólalásában bírálta a főrendek magatartását, s támogatta az ungi követ, Bernáth Zsigmond még október 12-én elhangzott indítványát az önálló, főrendeket megkerülő felirat küldéséről:²⁶ „Akármint tekintjük a dolgot, gyámság alatti eljárásra mutat, hogy a nemzet egyesült képviselőinek csak azt szabad bépanaszolniuk, mire a fő RR reá ütötték tetszésök bélyegét, csak annyi hatalmuk sincs, mint egyes törvényhatóságnak, melly valódi vagy képzelt sérelmét, minden ellenőrségi gátlás nélkül szabadon felterjeszthet [...] Nem szándéka a szónoknak a fő RR törvényhozásbani befolyását tagadni, ámbár a bécsi békekötésre, az 1791: 26. cikkelyre s némelly másokra is megemlékezvén, igen jól tudja, hogy nélkülök is hozattak törvények. De a fő RR oly ösvényt követnek, miszerint nemcsak részt vesznek a törvényhozásban, hanem korlátlan veto hatalmat is akarnak gyakorolni, s különösen e tárgyban a kifárasztás systemáját követve oda szeretnék vinni a RRket, hogy letévén az ügyet, alapos nemzeti jussokat magok hozzák tetteleg kétségbe.”²⁷ Fáy aztán az országgyűlés befejezése után, Pest megye június 13-i közgyűlésén ismételten kitért arra, hogy a főrendek köztanácskozási joga immár valóságos vétóvá változott, s ez is jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a nagy várakozásokkal övezett diéta viszonylag csekély eredménnyel zárult.²⁸

A Fáy által is érintett probléma egyébként nem először vetődött fel az országgyűlésben, Kölcsey

Ferenc még 1833 márciusában keserűen tette szóvá, hogy a felsőtábla törvénytelenül gyakorol vétót az alsótáblával szemben, annak ellenére, hogy a rendek a nemzet többségének akarát képviseli: „... nemesesség és nemesség közt, még pedig egy részről 500, más részről 700 ezer nemesség közt van a kérdés, – a 700 ezer kétszer jelentette ki magát; s kérdem: mi jusa van az ötszáznak olly kemény ellenmondást csinálni?” – írta *Országgyűlési Naplójában*, utalva a magyar nyelv ügyében március 4-én elmondott, nagy figyelmet keltő beszédére.²⁹

Az országgyűlés többszöri üzenetváltás után még 1833. március 30-án küldte el a magyar nyelv ügyében készített feliratát, ám két és fél évig nem kaptak érdemi választ az abban megfogalmazott kérésekre. A rendek azt szerették volna elérni, hogy ezentúl a törvények, a feliratok és az uralkodói válaszok nyelve kizárólag a magyar legyen. Még a hivatalos válasz előtt sejteni lehetett azonban, hogy kérésük nem talál meghallgatásra: az 1833 novemberében az eddigi gyakorlatnak megfelelően kéthasábosan, latin és magyar nyelven felterjesztett úrbéri törvénycikkekre kilenc hónap után, 1834. augusztus 28-án megérkezett uralkodói válasz ugyanis csak a latin nyelvű törvény-szöveget vette alapul, a magyar nyelvű szerkezetet teljesen figyelmen kívül hagyta. Kölcsey a szeptember 2-i kerületi ülésen, majd pedig az október 16-i országos ülésen azt javasolta, hogy a rendek válaszfeliratuk elején ismételjék meg kérésüket, „hogy már valahára nyelvünkön írott törvényünk legyen, melylyet a nemzet értse, s értvén be is tölthessen.”³⁰

Ezt követően Reviczky kancellár érzékelve az alsótáblán egyre fokozódó türelmetlenséget, többször is sürgette a magyar nyelv ügyére adandó királyi válasz

²⁵ A beszédet lásd: KLÖM V.: 121–123.

²⁶ Az ungi követ indítványáról lásd: MNL OL, N 119 Fasc. 47. 6991.

²⁷ KLÖM V.: 187–188.

²⁸ KLÖM VI.: 631.

²⁹ Kölcsey I.: 122. A beszéd szóban forgó részlete Kossuth lejegyzésében a következőképpen hangzik: „de most nemes, és nemes, még pedig egy részről 500 más részről 700,000 nemes közt van kérdés. Magok a fő RR. kinyilatkoztaták, hogy e kétféle ülő nemesség csak egy országgyűlési test – egy testnél, csak egy többség gondolható, a 700,000 kétszer jelentette ki magát, s kérdem mi jusa van az ötszáznak oly kemény ellentállást csinálni? én polgári alkotványunkban csak egy vetot ösmerek, s ez a koronához van kötve.” (Kölcsey III.: 123–124.)

³⁰ KLÖM III.: 480.

kibocsátását, ez a lépés azonban még több mint egy évig váratott magára, a kérdést az államkonferencia csak 1835 augusztusában tűzte napirendjére. A magyar nyelv ügyében 1835. október 5-én született rezolúciót az október 29-i vegyes ülésen olvasták fel. Az uralkodói válasz hatalmas csalódást keltett, hiszen alapvetően az eddigi gyakorlat fenntartásáról szólt, csupán annyi engedményt tett, hogy a törvények szövege ezentúl magyar és latin nyelven készüljön, de vitás esetben a latint tekintenék irányadónak.

A november 2-i kerületi ülésen Kossuth tudósítása szerint Fáy András szólalt fel elsőnek, aki úgy látta, a magyar nemzetnek már eddig is lépésről lépésre kellett megharcolnia azért a természet adta jogáért, hogy saját nyelvén szólhasson. Cáfolta, hogy a magyar ne lenne alkalmas arra, hogy a törvényhozásban immár kizárólagos szerepe legyen, s úgy vélte, nem elfogadható az az ellenvetés sem, hogy sokan vannak még, akik nem tudnak magyarul, hiszen annak idején II. József nyelvredelete sem volt erre tekintettel. Ráadásul itt nem két élő, hanem egy élő, napról napra terjedő, valamint egy holt nyelv között kell választani, amely egyébként ugyancsak idegen és ismeretlen az országban lakók többsége számára.³¹ Az alsótábla tagjai – így Bezerédj István, Borsiczky István, Deák Ferenc, Balogh János, Hertelendy Miksa, Klauzál Gábor – szinte kivétel nélkül megütközéssel fogadták a leiratot,³² Beöthy Ödön, Bihar követe egyenesen kijelentette: „...most nyilván kimondja, hogy aki ezen kir[ályi] választ tanácsolá, a magyar nemzetnek valóságos esküdt ellensége.”³³ Bezerédj pedig azt mondta, ha bízhatna a sikerben, egy percig sem tétovázna, „hogy nemzeti felségsértők gyanánt feleletre vonassanak ama hűtlen tanácsosok, kik ezen kir[ályi] válasza tanácsot adni nem átalottak”³⁴ A rendek végül három lehetőség közül választhattak: Komárom megye követe, Pázmándy Dénes azt javasolta, az alsótábla jelentse ki, soha nem fogják a latin szerkezetet eredetinek elismerni. Beöthy tetteles lépést javasolt, vagyis hogy ezentúl a feliratok és a törvények szövegét kizárólag magyarul dolgozzák ki. Ragályi Tamás Torna követe pedig azt mondta, mivel az 1805. évi 4. törvénycikk rendelkezése szerint a feliratoknak kéthasábosan, latin

és magyar nyelven kell elkészülniük, ez a gyakorlat továbbra is maradjon meg, de a törvényszövegeket – törvényi tilalom híján – ezentúl csak magyarul alkossák meg. A többség végül Ragályi indítványát támogatta. Fáy a november 24-i országos ülésen mondott nagy beszédében úgy vélte, a valódi nemzeti lét elengedhetetlen feltétele a magyar nyelv kizárólagos, egyedi jogainak elismerése a törvényhozás területén is: „Mert ha még nyelvünk sincs, pedig nincs, míg az nem országos, míg törvényeink idegen szavuk, addig nemzet sem vagyunk, hanem csak azon egy fejedelem, törvény alatt élő külön osztályú nép csoportok, nem diszes és állandó épület, hanem csak egy kőrákás minden összefogó czémet nélkül, melly első rezzelésre összeomlással fenyeget.”³⁵ Az ellenzőket két csoportra osztotta, s velük kapcsolatban a következőket mondta: egyfelől vannak azok, akik attól félnek, hogy ha megszűnik a latin nyelv uralma, a felvilágosodás eszméi gyorsabban terjednének el, s vannak azok, akik a magyar nyelv pozíciójának erősödésétől a többi nemzetiséget féltik, a követ azonban ennek kapcsán a következőképpen tette fel a kérdést: „mellyik nyelv legyen tehát hazánknak országos diplomatikai nyelve? tán a tót? Hogy az egész Európát elnyeléssel fenyegető napkeleti óriás nyelvvel egyesüljünk, avagy tán a miveltebb német nyelvet választjuk? hogy az, mitől örök repraesentationkban és sérelmi felterjesztéseinkben mindenkor óvakodni kívántunk, a provinciává levést, mintegy magunk előzgezzük? Vagy tán Rómának kihalt s mystificatiókra alkalmas nyelvét ültessük a diplomaticai pólczra?” Majd így folytatta: „Aki nem látja, hogy itt a hazai nyelv ügyében nemzeti függetlenségről, saját típusu nemzetiségről, az ország külön népeinek a legbiztosb eszköz által egy nemzetté olvasztásáról van szó, – ki azt nem érzi, hogy a nyelv a nemzetnek egyik becsülete, s hazájához legédesb kötő láncza, – ki ezeket nem érzi, azt okok meggyőzni nem fogják.”

³¹ KLÖM V.: 190.

³² KLÖM V.: 189–192. és 193–201.

³³ KLÖM V.: 194.

³⁴ KLÖM V.: 190.

³⁵ KLÖM V.: 246.

A felsőtábla november 30-i ülésén hozzájárult ugyan ahhoz, hogy a rendek újabb feliratban fejezzék ki fájdalukat a királyi válasz tartalma miatt,³⁶ s a korábbi feliratban foglalt kéréseket ebben megújítsák, ugyanakkor elvetették azt a megoldást, amellyel az országgyűlés „tettlegetes lépés”-sel (via facti) ezentúl kizárólag magyar nyelvű törvényjavaslatokat készített volna.³⁷ A vitában gróf Széchenyi István is felszólalt, beszéde elején érintette a nemzetiségekkel kapcsolatban felmerülő nehézségeket, és elítélte a magyar nyelv erőszakos terjesztését: „Hazánkban a magyarokon kívül 4 fő törzsök lakik: tót, német, oláh, és a görög, s azok amik a végett történtek, hogy nyelvünket erőszakkal toljuk nyakokba, ezeket ellenünk felingereltették. Én nem tudok otrombább methodust, mint midőn saját természetünket erővel másokra tolni akarjuk, s a magyar mégis azt a hibát követte el, s követi el most is: hogy akiket magához édesgetnie kellene, azokat izetlen keserű eszközökkel nógatja siker nélkül s igaztalanul.”³⁸ Ugyanakkor határozottan támogatta a rendek törekvését, amely a magyart hivatalos nyelvvé akarta tenni: „Mit kívánok azonban én, és mit kívánnak a RR? nem egyebet annál, hogy Magyarországon magyar legyen a hivatalos nyelv! S a családok szent, érinthetetlen körébe nem avatkoznak. Aki ennél többet kíván, az a természeti jogokat támadja meg, aki kevesbet, az megfelejtkezett, hogy a magyarnak csak itt van egyedül hazája.”³⁹ Széchenyi itt kimondatlanul a Hojč Sámuel 1833-ban megjelent, *Sollen wir Magyaren werden?* című munkájában felvetett gondolatokra reflektált, mint ahogy egyébként megtette ezt Hunnia című művében is, elismerve az erőszakos magyarosítás káros következményeit, s a nemzetiségek jogos igényeit saját nyelvük korlátozás nélküli használatára a magánéletben és saját vallási-kulturális közegükben. Mindezek mellett pedig egyértelműen szorgalmazta a magyar nyelv hivatalossá tételét, amit egyébként röpiratában Hojč sem ellenezett.⁴⁰ A gróf tehát úgy vélte, a rezolúció az eddigi nyelvi törekvések eredményeihez és „a nemzetiség magasztos céljához” képest valóban visszalépést jelent, éppen ezért teljes mértékben, minden erejével támogatta a rendek

javaslatát, amely – véleménye szerint – a fennálló törvényi kereteket is maximálisan tiszteletben tartja: „A RR tehát logice a felírást is magyarul készíthetnék, de előttök állott az 1805-ki törvény, s az bármennyire ellenkezzék is a természettel, csak ugyan törvény marad; nehogy tehát az institúciók formáiba ütközni, nehogy hibázni látszassanak még ily ügyben is, hol a temérdek természetellenesség között a nemzeti sajtáság se respectáltatik, ámbár Isten és ember előtt tisztán áll, hogy saját nyelvünk használatát ember nem tilthatja, mégis tiszteletben tartják a törvényt, s annak bár természet elleni szoroson ragaszkodnak.”⁴¹

József nádor szükségét érezte, hogy reagáljon Széchenyi szavaira: egyetértett a felirat megújításával, de elutasította a rendek által indítványozott egyoldalú „tettlegetes” változtatást, és felhívta a figyelmet, hogy éppen a nemzetiség (értsd: nemzeti jelleg és nemzeti sajtáságok) miatt kell vigyázni arra, hogy a nyelv miatt olyat ne tegyenek, ami az „institúciókat” (vagyis a meglévő intézményeket és gyakorlatokat) sértené. Végül a megoldást József nádor közbenjárása segítette elő és a nádori intermediáció eredményeként született meg az 1836. február 17-i királyi kézirat, amely az ügyet úgy rendezte, hogy a törvények ezentúl két nyelven, magyarul és latinul készüljenek, vitás esetben azonban a magyar tekintendő az eredetinek.⁴² A rendek ettől függetlenül március 16-i feliratukban összefoglalták a magyar nyelvvel és a nemzeti szimbólumok használatával kapcsolatos követeléseiket.⁴³

³⁶ Az üzenet a választ súlyos csapásnak tekintette, „mely pusztán megtagadja azt, ami legszentebb természeti jus, s amit egy szabad nemzetnek törvényes fejedelmétől kérni is keserű – el nem érni pedig oly fájdalmat okoz, melyet szavakkal kifejezni nem lehet.” (Szekfű 1926: 428.)

³⁷ Szekfű 1926: 267–270. A főrendek 1835. december 1-i válaszát lásd uo. 430–432.

³⁸ KLÖM V.: 268.

³⁹ KLÖM V.: 268–269.

⁴⁰ Velkey 2011: 150–160.

⁴¹ KLÖM V.: 269.

⁴² Szekfű 1926: 457–458.

⁴³ Szekfű 1926: 467–474.

Miután az uralkodó már 1835. augusztus 23-i leiratában kijelentette, hogy az úrbéri munkálat befejezése után rövidesen az országgyűlést fel fogja oszlatni, a rendek 1834 novemberében döntöttek arról, melyek azok a tárgyak (ún. excerpták), amelyeket az operátumokból kiemelve még ezen az országgyűlésen el kell rendezni. Ezek közé tartozott a papi tized kérdése is, amely már korábban, 1834 augusztusában a polgári törvénykönyv vitájakor napirendre került. A polgári törvénykönyv 25. cikkelye (De decimis clericalibus ex usu et jure) kapcsán Kölcsey Ferenc utasításának megfelelően még 1834. augusztus 19-én indítványozta a papi tized általános eltörlését, a javaslatot azonban csak 16 megye támogatta.⁴⁴ Ezt követően Deák Ferenc arra szólította fel a rendeket, döntsenek arról, kötelező törvényben rendeljék-e el a tized természetbeni szolgáltatásának megváltását? Végül 34 megye és a Jászkun kerület támogatta a javaslatot, sőt végül a protestánsokat teljesen felmentették a tized fizetése alól. A tervezet továbbá megszüntette a „praearendatio”-t (vagyis azt a gyakorlatot, hogy a földesúr az egyházi tizedet pénzért bérbe veszi a püspöktől, de ő maga azt természetben hajtja be a jobbágyoktól), s az eddigi szerződéseket a dézsmát adni tartozókra ruházták át. Az alsótábla tehát a polgári törvénykönyvből kiemelve ezt a tervezetet tűzte ismételten napirendre. A rendek Balogh János indítványára ismét szavaztak a kényszerített megváltásról, vagyis hogy ezentúl sehol se fizessék természetben a tizedet, majd a megváltás kulcsáról kezdtek el vitatkozni.⁴⁵ Ugyanakkor Beöthy Ödön kezdeményezésére újra voksoltak a protestánsok tizedfizetési kötelezettségéről, ekkor azonban – szemben az 1834. augusztusi szavazással – csak 19 megye támogatta a bihari javaslatot. Az egyházi tized eltörlését támogató követek úgy vélték, a tized nem az egyház tulajdona, hanem speciális közadó, amelyet az egyház meghatározott célokra kapott, de amellyel a nemzet mindenkor szabadon rendelkezhetett. Szluha Imre, Fejér megye követe az 1835. november 27-i országos ülésen azonban kijelentette, az egyházi tized épp olyan adományokon és kiváltságleveleken alapul, mint a nemesi tulajdon, ezért aggodalommal kell a jövőbe tekinteni, mert ha „a tized

tulajdona korlátozzatik, vagy megszüntetik, az éppen olly jussal bírt nemesi tulajdont is hasonló sors fogja érni.”⁴⁶ Fáy igyekezett cáfolni Szluha történeti érveit, amelyek szerint a tized már a Karolingok óta az egyház tulajdonát képezte volna, s a hazai gyakorlatról így szólt: „Nem szükség felhordania azon számos törvényeket, mellyek az országnak a tizeddeli folyvást intézkedéseit bizonyítják: elég példa itt a földesuri praearendatio általi megszorítás, a ráczok, ruthenusok és oláhoknak az alóli felmentésök. [...] És hogy az ország ezt csak némiképp korlátozza, nem egészen törlé el, nem azért cselekvé, mintha azt tenni joga nem lett volna, hanem mivel a keresztyénségnek a törökkeli háboruja szükségessé tették a papság banderiumait és a hadi segélyeket, mellyeknek terhei mellett ismét meghagyatott a tized a clerusnál.”⁴⁷ A Pest megyei követ azt is kifejtette, hogy a tized az egyik legkárosabb adófajta, éppen ezért a törvényhozásnak mindenképpen lépnie kell ez ügyben is: „Szokásokat és törvényeket a kor lelke alkot, s az töröl el. Rossz szokásoknak és törvényeknek, mennél régebben kártékonykodnak, annál inkább kell sietnünk eltörlésökkel. A törvényhozásnak az a feladatja: hogy a haladott kort, multat és jövendőt megfontolva, s bölcsen használva javítson, törüljön régi törvényein, vagy azokat végképen a historiának adja által.”⁴⁸ Fáy a reformkorban használt beszédmódok közül a régi törvényekre és a korszemlekre hivatkozó érvelést együttesen alkalmazta beszédében, s így próbálta meggyőzni követársait.⁴⁹ Az egyházi tizedről szóló törvényjavaslatot azonban az alsótábla által javasolt formában végül a főrendek ellenállása miatt nem sikerült az uralkodó elé terjeszteni. Az 1836. évi 34. törvénycikk csupán azokat az engedményeket tartalmazta, amelyek az 1836. évi 7. cikkelyben szerepeltek a földesúri

⁴⁴ MNL OL, N 119 Fasc. 5573/a

⁴⁵ KLÖM V.: 220–222.

⁴⁶ KLÖM V.: 254.

⁴⁷ KLÖM V.: 255.

⁴⁸ KLÖM V.: 256.

⁴⁹ Dobszay 2008.

kilenced vonatkozásában, vagyis, hogy lehetőség legyen megegyezés útján az egyházi tized esetében is egy vagy több évre a teljesítés módjáról kötelező érvényű egyességet kötni.⁵⁰

*

1825 és 1848 között az országgyűlési titkosszolgálat rendszeresen jelentett részben a diéta nyilvános üléseiről, részben az azokon kívüli történésekről, például a követek informális összejöveteleiről vagy az országgyűlési ifjúság szerveződéseiről, magaviseletéről. A szervezet által készített iratanyag szolgált alapjául a különböző összefoglaló jellegű dokumentumoknak, így az alsó- és felsőtábla tagjainak bemutatására szolgáló részletes jellemzéseknek. 1825 és 1840 között négy diéta résztvevőiről készült részletes jellemzés nagyjából hasonló szerkezetben. A betöltött tisztség, az életkor, a családi állapot és a vallási hovatartozás után a jelentés érinti a vagyoni helyzetet, a szellemi képességeket, az addigi nyilvános pályafutást (pl. a korábbi országgyűlésen tanúsított magatartást), majd kitér a szóban diétán való szereplésre, az illető általános megítélésére, esetleges ambícióira. Bizonyos esetekben javaslatot tesz kitüntetésre, előléptetésre, királyi kinevezéstől függő hivatal odaítélésére, legvégül pedig a politikai hovatartozás szempontjából egy hatfokú skálán helyezi el a bemutatott személyt, az ellenzék tagjai szélsőbal, illetve ultrabal minősítést kaptak. Az 1832/36-os országgyűlésen megforduló, összesen 147 vármegyei követ közül huszonnégyen kerültek az ultrabal elnevezést viselő kategóriába,⁵¹ köztük Fáy András, Pest vármegye második követe is, akinek német nyelvű jellemzését alább közöljük. A dokumentumból egyértelműen kiderül: a követ „szélsőségesen” el-

lenzéki kijelentései ellenére sem vált az oppozíció meghatározó tagjává, s nem tartozott azok közé, akik annak irányát megszabták vagy döntő módon befolyásolták: „Fáy Andras kam statt Péchy im September 1835 zum Landtag – , ist Komit. Assessor und Mitglied der ung. Gelehrten Gesellschaft, 48 Jahre alt, reformirt, verheirathet, vielseitig gebildet, als Fabeldichter und Dramatiker bekannt und deshalb im Land sehr bekannt und beliebt, besitzt auch viele Sprachkenntniße, und ist vom sanften, moralisch guten Charakter.

Bei der öffentlichen Verhandlungen gehörte er zu den heftigsten Opponenten, der sich bei jeder Gelegenheit die ausgelassensten Schwächungen und böswilligsten Ausfälle gegen die h. Regierung sowohl, als ganz besonders gegen die h. Magnatentafel erlaubte.

Er vertheidigte die Redefreiheit und verlangte, daß die Ständetafel abgesondert von der Magnatentafel für sich allein in dieser Angelegenheit repraesentire, *bestritt das Majestätsrecht der Landtagauflösung*, war für Beöthy's Antrag die Repraesentationen und Gesetzartikel factisch blos in ung. Sprache zu unterbreiten, für die gänzliche Abschaffung des Zehend's für die neuerliche Aufnahme des 5. Urb. Artikels, gegen präventive die Censur der Landtagszeitung, gegen die Concertation und stimmte auch allen Anträgen der Ultra-Opposition bei.

In der gemischten Sitzung vom 29 April 1836 forderte er mit Tarnóczy, Deák, Kubinyi, Klauzál die Concertations Bemerkungen zur abgesonderten Stände-Verhandlung zu weise, obwohl Seine kk. Hoheit der Herr E. h. Palatin sie wiederholt aufforderte, sich mit der Berathung derselben in der gemischten Sitzung zu beruhigen.

⁵⁰ „Az egyházi tizedre nézve nemcsak a megszüntetést vagy kényszerített megváltást nem lehetett törvénybe iktatnunk, de még abban sem egyeztek meg a méltóságos főrendek, hogy a kibérlési elsőség, mely eddigi törvényeink szerint a tizedekre nézve is a földesurat illette, s melynek következtésében sok földesúr igen kedvező örökös szerződés mellett bírja az egyházi rendtől a tizedet, újabb törvény által ezen szerződésekkel együtt azokra ruháztassék, kik a tizedet adni kötelesek. [...] kénytelenek valánk tehát legalább azon csekély kedvezéseket, melyek a kilencedre nézve már az úrbérbben elhatározottak, a tizedekre nézve is kiterjeszteni, s így lett alkotva a tizedekről szóló új törvény.” (Molnár 2001: 140.)

⁵¹ Pajkossy 2001: 458–464.

In der Sitzung vom 30 April 1836 verlangte er in Betreff der Redefreiheit in das Diarium einzuschalten, daß der Gegenstand einstweilen aufgeschoben, *die Nation aber inzwischen sich der Redefreiheit aller Orten unbeschränkt bedienen werde.*

Aller dieser Excentritaeten ungeachtet übte er selbst bei seiner Partei keinen Einfluß, war mehr das Werkzeug der älteren Oppositions-Koriphäen, und hatte nur auf die Gunst der zügellosen Jugend Anspruch.

Zur ultra-linken Seite.
Preßburg, 4. Mai 1836.”⁵²

⁵² A forrás lelőhelye: MNL OL, I 58 Bécsi levéltárából kiszolgáltatott iratok. Kabineti iratok. Jelentések a magyar országgyűlés tárgyalásairól. 12. cs. 451rv.

Források

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

Hivatkozott irodalom

- Dobszay 2008 = Dobszay Tamás: „Szokjon gyapjas fülök az ezután már gyakrabban hallható igazság szavához”. A politikai élet verbális közegének átrendeződése a reformkorban. *Századvég, Új folyam* 47. (2008/1.) 113–150.
- KLÖM III. = Kossuth Lajos: *Országgyűlési Tudósítások. III. 1834. március 25.–november 29.* S. a. r. a Történettudományi Intézet munkaközössége Barta István vezetésével. (Kossuth Lajos Összes Munkái III.) Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1949.
- KLÖM V. = Kossuth Lajos: *Országgyűlési Tudósítások V. 1835. augusztus 27.–1836. május 2.* S. a. r. Barta István. (Kossuth Lajos Összes Munkái V.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961.
- KLÖM VI. = Kossuth Lajos: *Ifjúkori iratok. Törvényhatósági tudósítások.* S. a. r. Barta István. (Kossuth Lajos Össze Munkái VI.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.
- Kölcsey I. = Kölcsey Ferenc: *Országgyűlési Napló.* S. a. r. Völgyesi Orsolya. (Országgyűlési írások I.) Budapest, Universitas, 2000.
- Kölcsey III. = Kölcsey Ferenc: *Országgyűlési dokumentumok.* S. a. r. Völgyesi Orsolya. (Országgyűlési írások III.) Budapest, Universitas, 2011.
- Molnár 2001 = Deák Ferenc: *Válogatott politikai írások és beszédek. I. 1825–1849.* Vál., s. a. r. és jegyz. Molnár András. Budapest, Osiris, 2001.
- Pajkossy 2001 = Pajkossy Gábor: Kölcsey – ahogy az országgyűlési titkosszolgálat 1836-ban látta. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 105. (2001) 458–464.
- Szalisznyó 2015 = Szalisznyó Lilla: A magyar irodalom férfiasan kezdi fejét emelni. A Magyar Tudós Társaság jutalmainak szerepe az irodalom elismertetésében (1831–1847). *Korall*, 16. (2015) 62. 29–53.
- Szekfű 1926 = Szekfű Gyula (szerk. és bev.): *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790–1848.* (Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris.) Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1926.
- Széchenyi IV. = Dr. Viszota Gyula (kiad.): *Gróf Széchenyi István naplói. IV. 1830–1836.* (Gróf Széchenyi István Összes Munkái XIII.) Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1934.
- Velkey 2011 = Velkey Ferenc: „Törvényt hozni, melly más honunkban lakó nemzetségek jogait biztosítja”. Széchenyi Hunniájának eszmetörténeti jelentőségéhez. In: Péntes Ferenc – Rác Sándor – Tóth-Matolcsy László (szerk.): *A szabadság felelőssége. Írások a 65 éves Dénes Iván Zoltán tiszteletére.* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011.
- Völgyesi 2000 = Völgyesi Orsolya: Kormányzati szándékok és vármegyei hatáskör konfliktusa az 1830-as évek első felének Pest megyéjében. *Történelmi Szemle*, 42. (2000) 3–4. 245–261.
- Völgyesi 2002 = Völgyesi Orsolya: *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830–1832.* Gyula, Békés Megyei Levéltár, 2002.